

Officieren uit neutrale landen, op bezoek aan het Duitse oostfront. Luitenant kolonel Th.F.J. Muller Massis, bij het pijltje. Collectie IMG, Den Haag

Nederlandse militaire attachés tijdens de Eerste Wereldoorlog

‘ik acht het mijn duren plicht, als militair attaché, te moeten waarschuwen voor de gevolgen van een oorlog met Duitsland’. Luitenant-kolonel Th. F. J. Muller Massis, militair attaché in Berlijn 1914-1918

Bij aanvang van de Eerste Wereldoorlog was de Nederlandse legerleiding voor inlichtingen over buitenlandse legers en de strijd aan de fronten hoofdzakelijk aangewezen op informatie uit ‘open bronnen’. Die stelden niet veel voor. Iedereen die kranten kon lezen had de beschikking over ‘open bronnen’ want dat waren het in die tijd: kranten en tijdschriften.

Verder was men aangewezen op de zogenaamde kondschapdienst, een uit de negentiende eeuw stammend systeem van informanten, doorgaans voormalig militairen die in de grensstreken woonden en beroepen hadden als koetsier, hotelhouder of marskramer. Kortom mensen die reisden of met reizigers van over de grens in aanraking kwamen en die informatie over buitenlandse legers zouden kunnen

verschaffen. Die informatie werd verzameld en bewerkt op wat heette het *Studiebureau Vreemde Legers* van de Generale Staf en bemand door, welgeteld, één kapitein. Al met al een matige informatiepositie en – aan de vooravond van een wereldoorlog – dan ook volstrekt onvoldoende voor een opperbevelhebber van een strategisch gelegen neutraal land.

Alfred Staarman

In juni 1914 kwam daarin verandering met de oprichting van GSIII (3e afdeling Generale Staf), de voorloper van wat nu de militaire inlichtingendienst is. Vanaf dat moment werd op een meer systematische manier informatie over buitenlandse legers verzameld. Een oude wens van de opperbevelhebber, generaal Snijders, ging in 1916 in vervulling. Toen kreeg hij van het kabinet toestemming om in vier hoofdsteden (Bern, Berlijn, Parijs en Londen) militaire attachés te plaatsen. Dat zulks geen overbodige luxe was had Snijders enkele jaren eerder kunnen ervaren toen hij als militair waarnemer naar Berlijn afreisde om Duitse manoeuvres bij te wonen. Bij het gezantschap aangekomen was men van zijn komst niet eens op de hoogte. De Nederlandse gezant in Berlijn, baron Gevers was niet aanwezig en liet bij terugkomst weten geen enkele behoefte te hebben aan militaire pottenkij-

kers. Maar Snijders had in zijn functie juist grote behoefte aan betrouwbare en actuele informatie en die kreeg hij in ieder geval niet uit Berlijn, zoveel was inmiddels wel duidelijk.

Het Nederlandse kabinet was uit oogpunt van de neutraliteit huiverig voor het uitzenden van militaire attachés maar zag uiteindelijk ook in dat, juist om de neutraliteit goed te kunnen handhaven betrouwbare informatie cruciaal was. De uitgezonden attachés waren hoofdofficieren (majoor, overste of overeenkomstige rang) van de landmacht of marine. De kosten werden gedeeld door de ministeries van Oorlog en Buitenlandse Zaken. Aanvankelijk kregen Bern, Berlijn en Parijs een landmachtofficier en Londen een marineofficier als attaché. Later werden nog een landmachtofficier aan de legatie in Londen en een marineofficier aan die in Berlijn toegevoegd. Vanaf dat moment had de opperbevelhebber de beschikking over ter zake kundige ogen en oren in de belangrijkste hoofdsteden der belligerenten en in die van het neutrale Zwitserland waar kennelijk zoveel informatie van eigenaar wisselde dat het de moeite loonde om er iemand op af te sturen.

De militaire attachés kregen hun instructie van de Chef Generale Staf, een functie die generaal Snijders had bekleed voor hij opperbevelhebber werd en welke nu vacant was maar wel nog door Snijders werd waargenomen. De opdracht aan de attachés luidde 'een studie te maken van de huidige oorlog in een andere, vreemde omgeving'. Ten dienste stonden daarvoor, zo luidde hun geheime instructie: officiële publicaties van het gastland zoals wetten en verordeningen, parlementaire verslagen, publicaties in vakbladen, mededelingen van de legerleiding, publieke discussies over militaire aangelegenheden, persoonlijke waarnemingen en gesprekken met vertegenwoordigers van het bestuur en de krijgsmacht van het gastland. Spionage of het werken met geheime informanten was uit den boze omdat daardoor de regering van het neutrale Nederland ernstig in verlegenheid zou kunnen worden gebracht.

Een van de beste manieren voor een attaché van een neutraal land om informatie te vergaren was het maken van reizen naar de fronten. Alle gastlanden, behalve Zwitserland dat niet in oorlog was,

organiseerden dergelijke excursies. Van de Nederlandse militaire attaché in Berlijn, luitenant-kolonel Th. F. J. Muller Massis is bekend dat hij een groot aantal van dergelijke bezoeken heeft afgelegd, doorgaans vergezeld van één of twee andere Nederlandse officieren die tijdelijk aan de missie waren toegevoegd. Muller Massis was een belangrijke figuur. Hij hield het Nederlandse opperbevel op de hoogte van de ontwikkelingen in het Duitse leger, van oudsher een belangrijk voorbeeld voor het Nederlandse. De informatie uit de frontreizen werd vastgelegd in rapporten welke aan de Generale Staf werden geanalyseerd en verwerkt. Ze bevatten informatie over de sterkte van de legers, de situatie aan de fronten, moreel onder de troepen, tactische wijzigingen, invoering van nieuwe wapens en verder alles wat relevant werd geacht voor het thuisfront. Dat thuisfront, het Nederlandse officierskorps, werd van de recente ontwikkelingen door artikelen in de *Militaire Spectator* waarin de gegevens die Muller Massis had verzameld waren verwerkt, op de hoogte gehouden. Op deze manier kon in korte tijd belangrijke informatie worden verspreid onder hen die het aanging. Spin in het web was ene kapitein P. J. van Munnekrede, auteur van een aantal artikelen in de *Militaire Spectator* en, blijkens de aantekeningen in de kantlijn van de rapporten van Muller Massis ook degene was die deze rapporten aan de Generale Staf bewerkte. Een sprekend voorbeeld van de invloed van Muller Massis blijkt uit de invoering van storm-

troepen. Van eind februari tot half maart 1917 was Muller Massis te gast bij een Duits legerkorps in de Vogezen. Daar was hij getuige van een oefening in een aanval van stormtroepen. Een citaat uit het verslag van Muller Massis geeft een indruk van de gedetailleerdheid van de observaties:

'[...] De draadsnijders rukten zonder geweer uit, steeds met een paar handgranaten in de zakken van de jas en, als zij wilden met een bajonet of met een dolk. [...] Om bij het doorknippen geen geluid te veroorzaken, wordt een stuk doek om de draad gewonden ofwel een grooten doek om de geheele schaar gewikkeld. Elke doorgeknipte draad moet door een helper worden vastgehouden; anders valt hij licht op een andere draad en veroorzaakt daardoor geluid; daarenboven verliest men hem gemakkelijk in de duisternis; hij moet dadelijk naar de buitenzijde worden opgerold [...] enz. enz.

Enkele maanden nadat dit rapport in Den Haag was ontvangen vaardigde generaal Snijders een order uit waarin de oprichting van stormtroepen in het Nederlandse leger werd bevolen. De Nederlandse stormtroepen werden naar Duits voorbeeld georganiseerd. Het ontbrak helaas aan uitrusting. Iedere Nederlandse stormman mocht

Muller Massis (zittend tweede van links) als officier van de Generale Staf voor zijn vertrek naar Berlijn als militair attaché. Collectie Legermuseum.

Links: Duitse stormtroepen in actie, collectie Legermuseum.

Linksonder: bezoek van militaire attachés aan het Duitse Piavefront. Rechts achterin de auto zit luitenant-kolonel Muller Massis. Duitse persfoto, collectie Legermuseum.

tijdens zijn reizen op de slagvelden had gevonden zoals onder andere gasmaskers, helmen en bajonetten. Helaas zijn deze voorwerpen, samen met het grootste deel van de collectie van het museum, destijds gevestigd in kasteel Doorwerth, in 1944 tijdens de Slag om Arnhem gedurende een beschieting verloren gegaan. Wel bezit het museum een, na de oorlog geschonken sabel en een uniformjas van Muller Massis. De attaché ontving tijdens zijn loopbaan een aantal buitenlandse militaire onderscheidingen waaronder het IJzeren Kruis, waarschijnlijk bij zijn vertrek als militair attaché uit Berlijn in 1920. Muller Massis was van 1922 tot 1929 Commandant Veldleger en daarna lid van de Raad van State tot 1948, met een onderbreking tijdens de oorlogsjaren. Hij overleed in 1948.

- Onderscheidingen Th. F. J. Muller Massis:
- Ridder Oranje Nassau met de zwaarden
 - Ridder Nederlandse Leeuw bevorderd tot Commandeur Nederlandse Leeuw
 - Zilveren Erepennin, als blijk van belangstelling in 's Rijks verzameling, door schenking betoond.
 - Ridder van het Legioen van Eer, Frankrijk
 - Officier Orde van de Italiaanse Kroon, Italië
 - Ridder 3e klasse der Orde van de Kroon van Pruisen
 - Officier in de Orde van Leopold II, België
 - Ridder 3e klasse in de Orde voor Militaire Verdiensten met kroon en zwaarden, Beieren
 - Ridder 2e klasse van het IJzeren Kruis, Pruisen
 - Grootkruis der Orde van het Zwaard, Zweden
 - Commandeur 1e klasse der Orde van Danneborg, Denemarken
 - Grootkruis der St. Olaf Orde, Noorwegen

bronnen:

D. Engelen, *De Militaire Inlichtingendienst 1914-2000* (Den Haag 2000).

A. J. Vinke, 'De Nederlandse militaire attaché 1907-1923' in: *Militaire Spectator* (1989), 360-371.

Archief Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag
 Archief Geniemuseum, Vught ●

tijdens de opleiding maar één scherpe handgranaat werpen, gasmaskers en helmen waren niet of nauwelijks beschikbaar maar toch, het begin was er. Iedere infanteriecompagnie kreeg een stormsectie en er werd ook in groter verband geoefend. Voorschriften werden uit het Duits en Frans vertaald en opleidingseisen werden aan de Nederlandse omstandigheden aangepast. De strijd in het polderland vroeg bijvoorbeeld om geoefende zwemmers, iets waar de Duitse voorschriften geen rekening mee hielden. Het Nederlandse leger kon zo, dankzij actuele en betrouwbare informatie afkomstig van eigen attachés proberen met zijn tijd mee

te gaan. Voor de bestudering van de veranderingen die tijdens de Eerste Wereldoorlog in het Nederlandse leger zijn doorgevoerd en dat zijn er meer, dan op het eerste gezicht lijkt, zijn de rapporten van Muller Massis van grote waarde. Er zijn er twee bekend; één in het archief van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH voorheen IMG) in Den Haag en één in de bibliotheek van het Genie museum in Vught. Muller Massis heeft, na zijn pensionering als Commandant Veldleger in de rang van luitenant-generaal, een grote schenking van allerhande voorwerpen aan het Legermuseum gedaan, voorwerpen die hij